

ԼՈՒՍԻՆԵ ԵՆԳՈՅԱՆ

Խ.Աբովյանի անվ. ՀՊՄՀ հայոց լեզվի և նրա
դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի հայցորդ

ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԹՎԱԿԱԶՄԱԿԱՆ ԶՈՒԳԱԶԵՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԻՆ ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. համակարգ, հոլով, գուգաձևություն, թիվ, թվակազմություն, հոգնակիակազմություն, հոլովակազմություն, հոգնակերտ մասնիկ, հոմանշային տարբերակ, հիմքի տարբերակ:

Ключевые слова и выражения: система, падеж, параллелизм, число, числообразование, образование множественного числа, частица образования множественного числа, синонимический вариант, вариант основы

Key words and phrases: system , case, parallelism , number building, plural formation , case formation, plural forming particle, variant of ssynonyms, root variant.

Գոյական խոսքի մասը գրաբարի թեքական խոսքի մասերից է, որն ունի թվի, առկայացման և հոլովման քերականական կարգեր: Զուգաձևությունները գոյականի համակարգում արտահայտվում են թվի և հոլովի կարգերում: Տարբերակվում են նաև հատկանվանական գուգաձևություններ: Գրաբարի ձևաբանական նորմը սահմանում է, որ գրաբարում հոգնակի թիվը կազմվում է հիմնականում **-ք** հոգնակիակերտ մասնիկի միջոցով: Հոգնակիության իմաստ են արտահայտում նաև հավաքական գոյականները, ինչպես և թվի կարգի դրսևորումներից են անեզական և անհոգնական գոյականները, որոնք դրսևորվում են հատուկ մասնիկների կամ մասնիկազուրկ ձևերի միջոցով:

Գոյականի թվի քերականական կարգը հնդեվրոպական նախալեզվում ներկայանում էր եզակի, երկակի և հոգնակի հակադրությամբ: Երկակի թվի կարգը անհետացել է դեռևս հին հայերենի վաղ շրջանում, և արդեն հին գրական հայերենը հատկանշվում է եզակի-հոգնակի հակադրությամբ, որոնք իրենց բազմանշանակությամբ հանդերձ չունենին կառուցաձևի ակնհայտ տարբերություններ:

Հոգնակիակազմությունը դրսևորվում է միայն մասնիկավորման միջոցով, և ինչպես հնդեվրոպականում, այնպես էլ գրաբարում

հոգնակիակազմությունը և հոլովակազմությունը համընկնում են արտահայտման միջոցներով¹:

Եզակի թիվը թվակազմության մեջ ելակետային ձևն է:

Թվակազմության մեջ գոյականի գուգաձևությունները գրաբարում կարող են պայմանավորված լինել մի շարք հանգամանքներով, ինչպես.

1. Իմաստային (ֆունկցիոնալ) տարբերություններով, օրինակ՝ հոգնակի ձևի բազմիմաստությամբ:

Այս խմբի բազմաձևությունների շարքին կարելի է դասել հետևյալ կազմավորումները.

Ակն - աչք (կենդանու աչքեր) // ակունք (ջրի աչքեր), օրինակ՝ «Ձի՞ քնաւ պիտոյ են աչք օտարոտիք ի մեր վկայութենէ» (ՆՀԲ, I, էջ 28): «Անսահման ծովուն ակունքն՝ ծաւալք ծարաւեաց, և ոռոգմունք տիեզերաց» (ՆՀԲ, I, էջ 25):

Ունկն - ականջք (ականջ) // ունկունք (կարթ, ճարմանդ), օրինակ՝ «Կարումն ունկանցնն նոցին՝ մաքրեաց զխորհուրդս չար օձին» (ՆՀԲ, II, էջ 551):

«Գործեալ է իմ սփրիդս, և ունկունս ոչ ունիմ... քակեաց զունկունս սփրիդոցն, և բերեալ ետ նմա» (ՆՀԲ, 2, 551): «Ամենայնի որ լսիցէ զնոսա հնչեսցեն երկոքեան ականջք իւր» (ՆՀԲ, I, էջ 22):

Այդպես նաև՝

դուռն - դուրք // դրունք, հաս - հասք // հասոյք, բաշխ-բաշխք // բաշխոյք

գահ¹ - գահք // գահինք, գահ² - գահք // գահոյք // այլև գահոյանի

հազագ - հազագք // հազագայք և այլն:

Այս գուգաձևությունները առաջ են եկել պայմանավորված իմաստային տարբերություններով, որևէ բառի իմաստային ընդլայնման հետ կապված՝ կարող է հանդես գալ նաև քերականական այս կամ այն ձևի գուգահեռ կիրառություն, ինչն էլ կարող է կա՛մ աստիճանաբար անհետանալ, անգամ կիրառություն չունենալ, կա՛մ հաստատվել ու մտնել կիրառության մեջ և՛ որպես հավասարագոր տարբերակ, և՛ ընդունվել որպես առաջնային քերականական ձև:

Իմաստային գործոնի հետ կապված երկձևությունների կամ բազմաձևությունների առկայությունը կարելի է կապել հնագույն հայերենում երկակի թվային ենթակարգի գոյության հետ:

¹ Հ.Ջ.Պետրոսյան, Գոյականի թվի կարգը հայերենում, Ե., 1972, էջ 118-119:

2. Հիմքի տարբերակներով.

Այս տիպի գուգաձևությունների քննությունը կարելի է կատարել ըստ հոլովների: Այսպես՝ գրաբարի հոգնակի ուղղական հոլովում, ըստ հիմնային տարբերակների, բազմաձևություն էին դրսևորում այնպիսի բառեր, ինչպիսիք են՝

ծին - ծինք // ծնունք	նու - նուանք // նուք
ջահ - ջահք // հազվադեպ՝ ջահունք	բլուր - բլուրք // բլերք
կողմն - կողմանք // կողմունք	ծաղիկ - ծաղկունք // ծաղիկք
սերմն - սերմանք // սերմունք ²	ճրագ - ճրագք // ճրագունք
ճիրան - ճիրանք // ճիրանունք	մրջին - մրջինք // մրջմունք
երագ - երագունք // երագք	թոռն - թոռունք // թոռանք
աղանդ - աղանդիք // աղանդինք	եղեռն - եղերք // եղերունք
արմատ - արմատիք // արմատք // արմտիք	քոյր - քոյրք // քուերք // երբեմն՝ քեռիք
սարկաւազ - սարկաւազք // սարկաւագունք	քիրտն - քրտինք // քրտունք
աղախին - աղախնեայք // աղախնայք	
եպիսկոպոս - եպիսկոպոսունք //	
եպիսկոպոսք և այլն:	

Օրինակ՝

«Արմատք բուսոց ի պէտս օգտակարութենէ բուսոց» (ՆՀԲ I, 570): «Եղև նորա անասուն, և արմտիք բագում, կամ արտք» (ՆՀԲ, I, 570):

«Վերջադրական բնույթի հոլովում ունեցող որոշ բառեր ներդրական բնույթի հոլովում ունեցող բառերի նմանակությամբ հոգնակի ուղղականում վերջավորվում են -ունք-ով, օրինակ՝ եպիսկոպոս - եպիսկոպոսունք (նաև՝ եպիսկոպոսք), խոջան - խոնջանունք, ճրագ - ճրագունք (նաև՝ ճրագք), նուազ - նուագունք (նաև՝ նուագք), պառաւ - պառաւունք, պատերազմ - պատերազմունք և այլն»³:

² Այսօրինակ բառաձևի հոգնակիակազմ հիմքում սպասվող Ու հերթագայվող տարրի փոխարեն առկա է Ա (տես Գ.Ջահուկյան, Հին հայերենի հոլովման սիստեմը և նրա ծագումը, Ե., 1959, էջ 138:

³ Ա.Աբրահամյան, Գրաբարի ձեռնարկ, Ե., «Լույս» հրատ., 1976, էջ 20:

Ինչպես տեսնում ենք, զուգաձև տարբերակներում առկա է հիմքերի տարբերություն՝ որևէ մասնիկի (հնչյունի) առկայություն կամ բացակայություն:

Գարեկի է ասել, որ հենց հոգնակի ուղղականից էլ բխում են մյուս հոլովների զուգաձևությունները:

Գրաբարում սակավադեպ են հնչյունափոխ հոգնակիակազմ հիմքերը. բանակատեղք // բանակտեղք, աղբիւրք // աղբերք, մեհենանի // մեհենանի, Մարիամանք // Մարեմանք:

Ինչպես տեսնում ենք, այս տարբերակների երկրորդ եզրում առկա են եզակի հիմքի հնչյունափոխությամբ կազմված հոգնակի ձևեր:

Ուշագրավ են հոգնակի որդիք // որդեակք զուգահեռ ձևերը, որոնց առկայությունը պայմանավորված է եզակի որդի // որդեակ բառակազմական-հնչյունափոխական այլաձևությունների գոյությամբ: Օրինակ՝ Որդի՛ք Իսրայելի, արինեցեք զԱստուած ... (Յուդիթ, ԺԳ): Քաջալերացարո՛ւք որդեա՛կք, եւ մի՛ երկնչիք (Յովհ. Մամ., 34):

Հետաքրքիր են նաև աչք // աչկունք զուգաձևությունները, որոնց երկրորդ եզրում առկա է զուգահեռ ձևի նվազական-փաղաքշական իմաստով (աչիկներ) գործածություն. Ահաւասիկ կաս գեղեցիկ, մերձաւոր իմ, ահաւասիկ կաս գեղեցիկ, աչք քո աղաւնիք ընդ քողով քով, վարսք քո իբրեւ գերամակս այծից, որք երեւեցան ի Գաղաադէ (Երզ., Դ): Նա հուր հեր ուներ, (Ապա թէ) բոց ուներ մօրուս, Եւ աչկունքն էին արեգակունք (Խոր., I, ԼԱ/ԼԲ)⁴:

Թվակազմության նորմը սահմանում է, որ գրաբարի հոգնակիակազմ հիմքերը զուգորդվում են **ք, ց, ս** մասնիկների հետ, սակայն կարող են հանդիպել նաև տարբեր հոգնակիակերտներով հանդես եկող

⁴ Հին հայերենում հոգնակիակազմությունը և հոլովակազմությունը համատեղվում են (հոգնակիակազմ-հոլովակազմ, հոգնակիակերտ-հոլովակերտ վերջավորությունների զուգորդումներ): Գոյականի թվի զուգաձևությունները գործում են նաև հոլովակազմության դեպքում. նկատի ունենք գոյականների հոլովման համակարգում հանդիպող զուգաձևությունները, որոնք արտահայտվում են ինչպս տվյալ հոլովի եզակի, այնպես էլ հոգնակի ձևերում: Այդ հարցի քննությունը տե՛ս մեր հետևյալ հոդվածներում՝ «Գոյականի պարզ հոլովումների զուգաձևությունները գրաբարում» (Հայագիտական հանդես, թիվ 3, 2010, էջ 50-58), «Խառը և անկանոն հոլովումներին պատկանող բառերի զուգաձևությունները գրաբարում» («Կանթեղ», Գիտական հոդվածների ժողովածու, թիվ 3, 2011, էջ 36-41):

հիմքեր: Տվյալ դեպքում բուն հոգնակերտ // հավաքական հոգնակերտ հակադրության մեջ կա գործածության անհամարժեքություն:

Գրաբարում գործող հավաքականության իմաստ արտահայտող կառույցների մի մասը նորմատիվ է, տվյալ լեզվի տիրույթում ընդունված և հաճախադեպ, իսկ մյուս մասը կա՛մ կազմավորվելով գրաբարի ընդերքում չի կրել նորմավորված կիրառական բնույթ, կա՛մ կազմավորվել է ուշ գրաբարում: Սրանք որպես ժառանգություն փոխանցվել են միջին հայերենին: Այս կարգի կառույցների մի մասը, ինչպես ամեն սովորական նորագոյացություն, «մրցակցության» մեջ մտնելով ժամանակի նորմատիվ կառույցների հետ, հարթել է իր կենսական ուղին, մյուս մասը մարել է դեռ կազմավորման արշալույսին: Ըստ որում, չի կարելի շրջանցել լեզվական այն օրենքը, որ եթե մի իմաստ արտահայտվում է երկու (կամ ավելի) ձևերով կամ մի ձևով երկու իմաստ է արտահայտում, ապա նրանցից մեկը դատապարտված է մահվան⁵:

Այս հոգնակերտ կառույցների կազմավորումն ու գործածությունը գրաբարի թվակազմության որոշակիորեն միակերպության ձգտող համակարգի մակարդակում միանշանակ ենթադրում են զուգաձևությունների, բազմաձևությունների առկայություն:

Գ. Ջահուկյանը, քննարկվելով գրաբարյան հոգնակի թվի կազմությունը, տարբերակել է՝ ա) –ք-ով բաղադրված և բ) այլ հոգնակերտ-հավաքական մասնիկներով բաղադրված ձևեր: Վերջիններիս մեջ առանձնացրել է նաև զուգաձև կազմություններ. **որայ // որեայ. արտորայ // արտորեայ, վան(ք) // վանօրայ // վանօրեայ և այլն**⁶:

Ա. Բագրատունին, անեզական, ինչպես նաև հավաքական անունների շրջանակներում քննելով **այք // եայք, իք // ինք, եար // եր, որայ // որեայ, ստայք // ստեայք** հոգնակիակերտներով ձևավորված թվային զուգաձևությունները, այս կարգի բառերի թեք ձևերում ևս նկատում է տարբերակային ձևեր՝ նշելով, որ այսօրինակ բառերը հոլովվում են «եզական ձայնի», բայց «ձայնիւ եզականքդ, մերթ և այլքն յոգնականավերջք, լինին երբեմն և առ բուն հինսն կրկին յոգնակի»⁷:

⁵ Հմմտ. Զ. Աղաջանյան, Ձևաբանական նորմ և խոսքի մշակույթի հարցեր, Ե., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2007, էջ 142:

⁶ Տե՛ս Գ. Ջահուկյան, նշվ. աշխ., էջ 86:

⁷ Տե՛ս Ա.Բագրատունի, Հայերեն քերականութիւն ի պէտս զարգացելոց, Վենետիկ, 1852, էջ 49:

Քննության առնենք գրաբարում հաճախակի կամ սակավադեպ գործող հոգնակիակերտ համակարգային կառույցներ՝ ըստ նրանց զուգաձևությունների:

Հատկապես հոգնակի **-ք**-ի հավելումով հավաքական հոգնակիակերտ մասնիկներին է անդրադարձել Մ.Աբեղյանը: Նա նկատում է, որ «Մի քանի բառեր, բացի հոգնակի սովորական կազմությունից, ունեն նաև հետևյալ ածանցներով հոգնակի ձևերը հավաքական իմաստով. 1. **-ան** // **-եան** (երբեմն **-ք**-ի հավելումով), **-եար** // երբեմն և **-եարք**, **-որեայ** // **-որայ** (նաև՝ **-որայք**), **տի** // **ոտի**, երբեմն՝ **տիք** // **ոտիք** և այլն⁸:

-ան // **-անք**. **ձիան** // **ձիանք**, **իշան** // **իշանք**

Հոգնակիակազմ այս կառույցն ունի խոսակցական բնույթ: Ենթադրվում է, որ այն ունի պարսկական ծագում, ինչը չի ընդունում պրոֆ. Զահուկյանը. «... այս կարծիքը մեզ անհավանական է թվում: Ընդհակառակն, այստեղ ենթադրելի է եան-ի ծագումը սկզբնական հիմքակազմ **ի**-ի և **-ան** մասնիկի զուգակցությամբ»⁹:

-ք // **-անիք**

աւագք	//	աւագանի	//	նան	՝	կանայք	//	կանանի
աւագանի						ագատք	//	ագատորեար
գլուխք	//	գլխանի				աղքատք	//	աղքատանի
նամակք	//	նամականի				ջաղացք	//	ջաղացանի
ամրոցք	//	ամրոցանի				անուանք	//	անուանի
վնասք	//	վնասանի						

Վաղգրաբարյան ձևավորում է, որի գործածությունը նվազել է արդեն միջինհայերենյան շրջանում:

-ք // **-անիք** // **-անիք**

անի+ք → **անիք** բաղադրյալ կառույցն է, որը գրաբարում հանդիպել է հազվադեպ՝ աւագք // աւագանի // աւագանիք:

-ք // **-անք**

Այս հոգնակերտը **ք**-ի զարգացումն է հիմնային **-ան** տարրով, հանդես է գալիս իբրև անեզականակերտ: Հետագայում կառուցը ավելի է կայունացել, օրինակ՝

⁸ Տե՛ս Մ.Աբեղյան, Հայոց լեզվի տեսություն, Երկեր, հ. 2, ՀՄՍՀ ԳԱ հրատ., Ե., 1974, էջ 757:

⁹ Տե՛ս Գ. Զահուկյան, նշվ. աշխ., էջ 146:

փշուրք // փշրանք
 խաբք // խաբկանք
 բիծք // բծկանք:

Անշուշտ, բուն հոգնակիակերտով և հավաքական հոգնակիակերտով կազմությունները գործածության հաճախականության տեսակետից հին հայերենում համարժեք չեն. Նրանք մատենագիտական վկայություններում հանդիպում են վիճակագրական տարբեր հաճախականությամբ:

- ալք // -եալք՝ աղախնայք // աղախնեայք
 միջերկրայք // միջերկրեայք
 արուարձանայք // արուարձանեայք
 հռետորայք // հռետորեայք (եզակի՝ հռետոր // հրիտոր, նաև՝ հռիտոր)
 պուետայք // պուետեայք (եզակի՝ պուետ // պուետ)
 ծովեզերայք // ծովեզերեայք
- ք // -եալք՝ համատոհմք // համատոհմեայք
- եան // -եալք՝ որկորեան // որկորեայք
- ստայք // ստեայք՝ գեօղաստայք // գեօղաստեայք
- անք // -եանք՝ Նոյանք // Նոյեանք
 Աղամանք // Աղամեանք
 ախոյանք // ախոյեանք
- ք // -եան՝ շաբաթք // շաբաթեան
 նոխազք // նոխազեան
 հեսկք // հեսկք // հեսկիք // հեսկեան
 ջորիք // ջորեան և այլն:

Գրաբարին ոչ հատուկ համակարգային կազմավորում է:
 Հմմտ.

- ք // -եան՝ նախարարք // նախարարեան գործք // գործեան
 մոգք // մոգեան գիւղք // գիւղեան
 բերդք // բերդեան մորթք // մորթեան
 խորդք // խորդեան
 ճանճք // ճանճեան

-ենի // -եան՝ ճանճենի // ճանճեան
 -եար // -եան՝ խոզեար // խոզեան
 իշեար // իշեան և այլն
 -ունք // -եան՝ եպիսկոպոսունք //
 եպիսկոպոսեան
 եան // -եանք՝

Բաղադրյալ **եան-ք** կառույցն է, որն անեզական-հավաքական գոյականներ է կազմում տոհմանուններից՝ հանդես գալով որպես երկձևության մի եզր՝

Մամիկոնեան // Մամիկոնեանք
 Յաբեթեան // Յաբեթեանք
 Պոռոշեան // Պոռոշեանք
 -եար // -եանք՝ որեար // որեանք
 -եայք // -եանք՝ հայկեայք // հայկազեանք
 -եանք // իք՝ Դարեհեանք // Դարեհիք

-եար

Գրաբարում հազվադեպ գործածությամբ հանդիպող հոգնակերտ է:

-եար ածանցի գուգաձևային (այլև բազմաձևային) կիրառություններից են՝

վանորեայ // վանորայ // վանորեայք // վաներ // վանքեր // վանեար
 բերդք // բերդեան // բերդեար
 էշք // իշան // իշանք // իշեար
 վարժարանք // վարժեար
 բանք // բաներ // բանեար
 խոզք // խոզեան // խոզեար և այլն:

-եար // -եր՝ – Ինչպես այս, այնպես **էք//իք//ինք, տի// ոտի, որայ//որեայ, այք//եայք** հոգնակիակերտներին անդրադառնալով՝ Գ.Ջահուկյանը հոգնակի այդորինակ կազմությունները համարում է ոչ համակարգային կազմավորումների մեջ ուրույն տեղ ունեցող հոգնակի

ձևեր, որոնք զուգորդվում են գրաբարի համար ոչ լայն ընդգրկումներ ունեցող հոգնակիակերտներին¹⁰:

Ուշագրավ է, որ ըստ Ա.Բագրատունու, **-եր**-ը ավելի շատ տաղաչափական նկատառումներով էր գործածվում գրաբարում¹¹:

Ծագում է **-եար** մասնիկից և կիրառվել է դեռևս V դարում, զուգաձևություն է ցուցաբերում **-եար** կառույցի հետ, օրինակ՝

վանեար // վաներ
բանեար // բաներ, նան՝
-ք // **-եր**՝
շանթք // շանթեր
հայք // հայեր
քարք // քարեր
ազգք // ազգեր
գայլք // գայլեր:

Այս հոգնակիակերտը գրաբարի թերևս այն նորագոյացություններից է, որ հարթեց իր դարավոր ուղին դեպի ժամանակակից հայոց լեզու՝ անցնելով միջին հայերենի և երկճյուղ աշխարհաբարի ինչպես գրական-համակարգային լեզվի, այնպես էլ բարբառների տարժամանակյա բովով:

Այս համատեքստում նշենք ընդհանրապես զուգաձևությունների առումով ուշագրավ այն դիտարկումները, որ հայերենն իր զարգացման վաղ շրջանից սկսած պարզեցման ու միօրինակության է ձգտել: Հայերենի զարգացման այդ շրջանի ընդհանուր պրոցեսի մեջ սովորաբար հաղթանակել են լեզվական այն իրողությունները, որոնք հայերենի քերականության ընդհանուր սկզբունքներին չհակասելով հանդերձ՝ հանդես են եկել իբրև ընդհանուր որակի հետ կապված տարրեր¹²:

-ք // **-իկ**

Այս կառույցի կիրառությունը հանդիպում է դեռևս դասական գրաբարում և անցնելով դարավոր ուղի, կիրառություն է գտել և՛ ժամանակակից արևելահայերենում, և՛ արևմտահայերենում: Հանդես է

¹⁰ Տե՛ս Գ.Ջահուկյան, նշվ. աշխ., էջ 138-139:

¹¹ Տե՛ս Ա. Բագրատունի, նշվ. աշխ., էջ 48:

¹² Տե՛ս Մ.Ղազարյան, Հայոց լեզվի համառոտ պատմություն, Ե., 1981, Եր. Համալս., հրատ., էջ 94:

գալիս հիմնականում մարդ բառի հոգնակիակազմության մեջ՝
ցուցաբերելով երկձևություն: Հմմտ.

մարդք // մարդիկ
չարեր // չարիք
-ք // -եր // -իք // -իկ՝ շանթք // շանթեր // շանթիք // շանթիկ
-ք // -ինք՝

Հազվադեպ գործածությամբ հանդիպում է դեռևս գրաբարում և
հանդես է գալիս որպես զուգաձևության մի եզր, օրինակ՝

գահք // գահինք
դատք // դատինք
կաթք // կաթինք
ձեռք // հազվադեպ՝ ձեռինք
-իք // -ստան՝ տանիք // տանեստան

-ք // -իք

Գրաբարում ոչ համակարգային կազմավորում է, որը վերջնական
ավարտին չի հասել՝

արմատք // արմատիք // արմտիք
պարտք // պարտիք
-իք // -ինք՝ աղանդիք // աղանդինք
ծանրաբեռնիք // ծանրաբեռնինք
-անք // -ունք՝ սերմունք // սերմանք // սերմանիք
մահունք // մահուանք

-ք // -ոտի՝

-Ո + տի բաղադրյալ, ոչ համակարգային կառույց: Այս հոգնակիակերտով են
կազմվել

ոսկրոտի // ոսկերք
-ոտի // -ոտիք՝ փորոտի // փորոտիք
-որայք // -որայ՝ արտորայք // արտորայ (օ)
վանորայք // վանորայ (օ)

ունք // -տիք // -տի

Հանդիպում է դեռևս գրաբարի ոչ-համակարգային
կազմավորումներում: Հմմտ.

մանկունք // մանկտի // մանկտիք
ծակք // ծակտ

ի-տի // -տիք՝

տի + ք բաղադրյալ հոգնակերտ, հանդիպում է ուշգրաբարյան շրջանից՝
մանունկք // մանկտի // մանկտիք

-ք // -ունք - «**-ք**-ի զարգացումն է **-ուն** հիմքային տարրով»:

Ըստ Գ. Զահուկյանի, գրաբարի **-ունք** հոգնակերտը գալիս է հնդեվրոպական հոգնակի **-on-es*-ից¹³:

Հավաքականակերտ մասնիկ է և կազմում է բազմաձևության մի եզր՝

պառավք // պառավունք
ծաղիկ // ծաղկունք
ճրագք // ճրագունք
պատերագմք // պատերագմունք
սարկաւագք // սարկաւագունք
փայլակք // փայլակունք
եպիսկոպոսք // եպիսկոպոսունք
երիցանի // երիցունք
մահք // մահունք
երագք // երագունք և այլն:

Գրաբարի բազմաձևությունն դրսևորող մասնիկներից են նաև **-որայ**
// -որեայ // -որեայք, որոնք կազմում են հավաքական գոյականներ՝

	արտորայ // արտորեայ // արտորեայք
	վանորայ // վանորեայ // վանորայք // վանորեայք
-որեայք // -որեք՝	գեղորեայք // գեղորեք
-նեար // -ք՝	նալկնեար // նաւակք
	բարձկնեար // բարձիկներ
-ան // -իկ՝	մարդիկ // մարդկան և այլն:

Ուշագրավ են նաև **-ութիւն** ածանցով կազմված գոյականների՝
հավաքականության իմաստով գործածությունները տարբերակային ձևերի
մի եզրում. **գերութիւն // գերիք, մարդկութիւն // մարդիկ // մարդք,**
զինուորութիւն // զինուորք, ընտանութիւն // ընտանիք, կուսութիւնք //

¹³ Տե՛ս Գ.Բ.Զահուկյան, նշվ. աշխ., էջ 180:

կուսանք, հայրապետութիւնք // հայրապետք, աշակերտութիւն // աշակերտք, քահանայութիւն // քահանայք:

Երբեմն հոգնակի իմաստն արտահայտվում է միևնույն գոյականի կրկնությամբ. ազգ ազգ // ազգք¹⁴:

Ինչպես տեսնում ենք բերված օրինակներից, թվակազմության մակարդակում բազմաձևությունն արտահայտվում է՝

ա) բուն հոգնակերտ // հավաքական հոգնակերտ

բ) հավաքական հոգնակերտ // հավաքական հոգնակերտ մասնիկավոր կաղապարներում:

Համառոտագրություններ

Երգ. – Երգ երգոց (Աստուածաշունչ):

Խոր. – Մովսիսի Խորենացոյ Պատմութիւն Հայոց, Տիփլիս, 1913:

Յովհ. Մամ. – Հովհաննու Մամիկոնենի եպիսկոպոսի Պատմութիւն Տարօնոյ, Վենետիկ, 1836:

Յուդիթ. – Յուդիթ (Աստուածաշունչ):

ՆՀԲ – Նոր Բաղդիք հայկազեան լեզուի, հ.հ. Ա-Բ, Վենետիկ, 1836-37:

Գրականություն

1. Մ.Աբեղյան, Հայոց լեզվի տեսություն, Երկեր, հ. Զ, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1974:
2. Ա.Աբրահամյան, Գրաբարի ձեռնարկ, Ե., «Լույս» հրատ., 1976:
3. Զ. Աղաջանյան, Ձևաբանական նորմ և խոսքի մշակույթի հարցեր, Ե., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2007:
4. Ա.Բազրատունի, Հայերեն քերականություն ի պետս զարգացելոց, Վենետիկ, 1852:
5. Ս.Ղազարյան, Հայոց լեզվի համառոտ պատմություն, Ե., ԵՊՀ հրատ., 1981:
6. Հ.Զ.Պետրոսյան, Գոյականի թվի կարգը հայերենում, Ե., 1972:
7. Գ.Բ.Զահուկյան, Հին հայերենի հոլովման սիստեմը և նրա ծագումը, Ե., 1959:

¹⁴ Տե՛ս Ա. Բազրատունի, Հայերեն քերականություն ..., էջ 49:

Լուսինե Ենգոյան

Գոյականի թվակազմական գուգաձևությունները հին հայերենում
Ամփոփում

Հոդվածում դիտարկվում են գոյականի թվակազմական գուգաձևությունները հին հայերենի մակարդակում. Վեր են հանվում քերականական մասնիկների դերը հոգնակիի քերականական իմաստ արտահայտելու տեսակետից. Այդ մասնիկները հանդես են գալիս **երկակի**՝ (ան-անք, ք-եան, եան-եանք, ոտի-ոտիք, տի-տիք, ք-ունք) և **եռակի** (ունք-տիք-տի, ք-անի-անիք) հոմանշային տարբերակներով.

Лусине Енгоян

Числообразовательные параллелизмы существительного
в древнеармянском языке
Резюме

В статье рассматриваются числообразовательные параллелизмы существительного на уровне древнеармянского языка. Выявляется роль грамматических частиц с точки зрения выражения грамматического значения множественного числа. Эти частицы выступают как двойные (ան-անք, ք-եան, եան-եանք, ոտի-ոտիք, տի-տիք, ք-ունք) и тройные (ունք-տիք-տի, ք-անի-անիք) синонимические варианты.

Lusine Yengoyan

Number Building Parallelisms of Nouns in Old Armenian Language
Summary

The article considers number building parallelisms of nouns at the ancient Armenian language level. It reveals the role of grammatical particles in terms of expression of grammatical meaning of plurality. These particles act as a double (ան - անք, ք - եան, եան - եանք, ոտի - ոտիք, տի - տիք, ք - ունք) and triple (ունք - տիք - տի, ք - անի - անիք) synonymous variants.